

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ОДЕСЬКА АКАДЕМІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»**

Кафедра педагогіки та освітнього менеджменту

Л.К. Задорожна Л.К. Задорожна

Сергія 20 23 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА
НАУКОВО-ВИКЛАДАЦЬКОЇ ПРАКТИКИ**

Рівень вищої освіти третій (освітньо-науковий)

Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки

2023

Робоча програма складена на основі освітньо-наукової програми «Освітні, педагогічні науки» підготовки здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, затвердженої на засіданні Вченої ради КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (протокол № 3/3 від «21» червня 2023р.).

Розробник: Кузнєцова Неля Вікторівна, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувачка кафедри педагогіки та освітнього менеджменту

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри педагогіки та освітнього менеджменту

Протокол № 15 від «01» вересня 2023р.

Завідувач кафедри

(Підпис)

(Прізвище та ініціали)

Гарант освітньої програми

(Підпис)

(Прізвище та ініціали)

1. Вступ

1.1. Програма науково-викладацької практики здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (далі - Академія) визначає зміст і організаційно-методичні засади проходження педагогічної практики здобувачами ступеня доктора філософії.

1.2. Науково-викладацька практика в системі вищої освіти на третьому освітньо-науковому рівні є одним з етапів професійної підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії (далі – здобувачі) до науково-педагогічної діяльності, який має за мету сформувати професійно-педагогічні компетентності щодо здійснення освітнього процесу у закладах вищої освіти.

1.3. Програма науково-викладацької практики розроблена на основі Закону України «Про вищу освіту», з урахуванням Положення про організацію освітнього процесу в КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради», Положення про порядок проведення практики здобувачів вищої освіти КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради», освітньо-наукової програми «Освітні, педагогічні науки» підготовки здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради».

2. Мета і завдання науково-викладацької практики

2.1. **Метою** науково-викладацької практики здобувачів є формування системи компетентностей майбутніх науково-педагогічних працівників, здатних здійснювати аналітичне осмислення стану та перспектив розвитку педагогічної науки та освіти, використовувати сучасні форми та методи викладання та навчання, створювати та впроваджувати новий зміст освіти та новітні методики (технології) навчання.

2.2. Основними **завданнями** науково-викладацької практики є:

- закріплення і поглиблення теоретичних знань, отриманих під час навчання в аспірантурі;
- набуття досвіду проведення всіх форм організації освітнього процесу і видів навчальних занять у закладах вищої освіти;
- поглиблення та застосування фахових знань у розв’язанні конкретних педагогічних завдань практики;
- інтеграції науково-дослідної та педагогічної діяльності практикантів;
- розвиток професійно-педагогічних здібностей на основі досвіду практики.

Додатковими завданнями науково-викладацької практики здобувачів є:

- отримання уявлень про діяльність кафедри на посаді науково-педагогічного працівника у період проходження практики;

- впровадження результатів дисертаційного дослідження в освітній процес;
- розвиток умінь у галузі формальної, неформальної і інформальної освіти.
- стимулювання самовдосконалення майбутніх фахівців.

2.3. Процес проходження науково-викладацької практики скерований на формування у здобувачів наступних компетентностей або їх елементів:

а) **інтегральної** компетентності – здатності розв'язувати комплексні проблеми у галузі освіти/педагогіки у процесі дослідницько-інноваційної та професійної діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та професійної практики.

б) **загальних** компетентностей (ЗК):

ЗК 2. Здатність генерувати нові ідеї, виявляти креативність.

ЗК 4. Здатність дотримуватися норм наукової і професійної етики та академічної доброчесності в наукових дослідженнях і науково-педагогічній діяльності.

ЗК 5. Здатність спілкуватися в усній та письмовій формі українською та англійською мовами з метою презентації і обговорення результатів наукового дослідження.

ЗК 6. Здатність до міжособистісної взаємодії на партнерських засадах, уміння працювати в команді.

ЗК 7. Здатність планувати і вирішувати завдання власного професійного та особистісного саморозвитку і самовдосконалення.

в) **спеціальних** компетентностей (СК):

СК 1. Здатність застосовувати концептуальні та методологічні знання з освітніх, педагогічних наук.

СК 2. Здатність визначати значущі проблеми у сфері професійної діяльності, педагогічної науки та інновацій в освіті, пропонувати та обґрунтовувати варіанти їх розв'язання.

СК 4. Здатність ініціювати, розробляти та управляти дослідницько-інноваційними та освітніми проектами.

СК 5. Здатність організувати освітній процес у закладах вищої освіти.

СК 6. Здатність володіти сучасними формами, технологіями, методами викладання та навчання.

СК 7. Здатність застосовувати сучасні інформаційні технології у науковій та професійній діяльності.

2.4. Програма практики передбачає також формування конкретизованих компетентностей:

- Компетентності, пов'язані з проведенням **навчальної** роботи:

- Здатність до проведення різних форм організації освітнього процесу (навчальних занять, самостійної роботи, практичної підготовки, контрольних заходів);

- Здатність до організації і проведення різних видів навчальних занять (лекцій; практичних, індивідуальних занять; консультацій).

- Компетентності, пов'язані зі здійсненням **методичної** роботи

- Здатність до педагогічного аналізу проведення різних форм організації освітнього процесу та різних видів навчальних занять;

- Здатність до розробки навчально-методичного забезпечення різних форм організації освітнього процесу;

- Здатність до використання сучасних освітніх технологій при проведенні різних видів навчальних занять.

- Компетентності, пов'язані з проведенням **організаційної** роботи:

- Здатність здійснювати різні види педагогічної комунікації, вибирати і конструювати зміст, форми, методи і засоби виховної, позааудиторної, профорієнтаційної роботи тощо.

- Здатність до здійснення неформальної освіти зі здобувачами вищої освіти і формування у них мотивації та умінь інформальної освіти.

2.5. Кінцеві **програмні результати навчання**, формуванню яких сприяє науково-викладацька практика (ПРН):

ПРН 2. Продувати та пропонувати нові ідеї для розв'язання дослідницьких завдань.

ПРН 4. Дотримуватись етичних норм дослідницької то професійної діяльності, демонструвати культуру якості та академічної доброчесності.

ПРН 5. Спілкуватися академічною українською та англійською мовами у професійній діяльності та дослідженнях, наукових та експертних знань з науковою спільнотою та громадськістю в галузі освіти.

ПРН 6. Презентувати результати наукових досліджень та обґрунтовувати висновки у науковому та освітньому контексті.

ПРН 7. Демонструвати навички міжособистісної взаємодії, вміння працювати в команді дослідників.

ПРН 8. Планувати та здійснювати неперервний розвиток професійної компетентності та самовдосконалення.

ПРН 9. Володіти концептуальними та методологічними знаннями в галузі освіти і педагогіки та застосовувати їх на практиці.

ПРН 10. Знати та використовувати сучасну, термінологію новітні теорії, концепції, технології у сфері наукового дослідження та освітньої практики.

ПРН 11. Визначати та аналізувати значущі проблеми у сфері професійної діяльності, педагогічної науки та інновацій в освіті з урахуванням зарубіжного досвіду їх розв'язання.

ПРН 13. Використовувати результати національних та зарубіжних наукових досліджень та позитивних практик.

ПРН 14. Ініціювати, організувати та реалізовувати дослідницько-інноваційні та освітні проекти, складати проектні пропозиції щодо залучення

фінансування, застосовувати механізми реєстрації прав інтелектуальної власності.

ПРН 15. Знати і застосовувати принципи організації освітнього процесу та інструменти забезпечення якості вищої освіти.

ПРН 16. Застосовувати сучасні форми, технології, методи викладання та навчання.

ПРН 17. Знати і застосовувати ІКТ-технології для реалізації дослідницької та професійної діяльності.

2.6. Після проходження практики здобувачі вищої освіти мають **знати**:

- основні форми організації і основи планування освітнього процесу у закладах вищої освіти;
- дидактичні принципи проведення всіх видів навчальних занять у закладах вищої освіти;
- документи, що регламентують і відображують зміст освіти у вищій школі;
- сучасні форми і методи здійснення освітнього процесу, скерованого на формування компетентностей здобувачів вищої освіти;
- форми і методи контролю результатів навчання здобувачів вищої освіти;
- види навчально-методичного забезпечення освітнього процесу і вимоги до них;
- форми і методи виховної (позааудиторної, профорієнтаційної) роботи з молоддю.

Здобувачі вищої освіти мають **уміти**:

- розробляти освітні програми;
- визначати мету і завдання різних видів навчальних занять, добирати відповідний зміст, форми, методи і засоби освітньої взаємодії зі здобувачами вищої освіти;
- застосовувати різні форми і методи освітньої взаємодії, враховуючи специфіку спеціальності і рівень освіти;
- застосовувати сучасні освітні технології, зокрема, інформаційно-комунікаційні, інтерактивні, технологію проєктування, розвитку критичного мислення та інші;
- розробляти навчально-методичні матеріали до курсу, що викладається;
- здійснювати контроль результатів навчання здобувачів вищої освіти ;
- організовувати різні форми виховної (позааудиторної, профорієнтаційної) роботи з молоддю.

3. Зміст практики

3.1. Зміст науково-викладацької практики здобувачів узгоджений з напрямками діяльності науково-педагогічних працівників: навчальною, методичною, науковою і організаційною.

3.2. **Навчальна** робота здобувачів-практикантів включає:

- підготовку та проведення на належному рівні не менше двох лекцій;
- підготовку та проведення на належному рівні не менше двох практичних (семінарських) занять;
- використання сучасних наочних матеріалів для проведення занять (презентації, відеофільми, віртуальні екскурсії тощо);
- розробку і використання на заняттях сучасних та інноваційних технологій навчання.

3.3. **Методична** робота здобувачів-практикантів включає:

- ознайомлення з організацією навчальної та методичної роботи кафедри;
- ознайомлення з освітньою програмою та робочим навчальним планом спеціальності;
- ознайомлення з навчально-методичним комплексом дисципліни;
- ознайомлення з матеріалами методичного забезпечення вивчення навчальної дисципліни;
- ознайомлення з тематикою кваліфікаційних робіт;
- відвідування занять (лекцій, практичних, семінарських, індивідуальних занять) провідних фахівців кафедр, інших здобувачів та їх педагогічний аналіз;
- підготовку класичних і новітніх видів наочного матеріалу (презентацій, інтерактивних плакатів, таблиць, малюнків, схем, карток тощо);
- розробку завдань для поточного контролю знань студентів (тестів, запитань з повною відповіддю тощо);
- участь у роботі методичного семінару кафедри;
- участь у вебінарах, скайп-конференціях, інтернет-конференціях освітнього спрямування за допомогою мережі Інтернет.

3.4. **Науково-педагогічна** робота здобувачів -практикантів включає:

- проведення емпіричних досліджень за темою дисертаційного дослідження;
- участь у роботі наукового семінару кафедри;
- участь у проведенні наукових конференцій кафедри, Академії;
- участь у підготовці та проведенні засідання Наукового товариства студентів, аспірантів та молодих учених Академії, конкурсу студентських наукових робіт;
- проведення моніторингового дослідження освітньої тематики.

3.5. **Організаційна** робота здобувачів-практикантів включає (один захід за вибором здобувача):

- проведення кураторського заходу/вебінару зі здобувачами вищої освіти другого (магістерського) рівня Академії;
- підготовку і проведення профорієнтаційного заходу.

4. Організація проведення практики

4.1. Згідно з навчальним планом, складеним у відповідності до ОНП «Освітні, педагогічні науки», науково-викладацька практика проводиться для здобувачів у 4 семестрі. Обсяг практики становить 6 кредитів ЄКТС (180 год.).

4.2. Підготовка до практики розпочинається на лекційних, практичних та семінарських заняттях із професійно-орієнтованих дисциплін та дисциплін «Актуальні проблеми сучасної педагогіки і освіти», «Організація освітнього процесу та методика викладання педагогічних дисциплін».

4.3. Проведення науково-викладацької практики передбачає три етапи:

- адаптаційний (орієнтовний обсяг становить 1 кредит ЄКТС);
- основний (орієнтовний обсяг становить 4 кредити ЄКТС);
- рефлексивно-підсумковий (орієнтовний обсяг становить 1 кредит ЄКТС).

4.3.1. На **адаптаційному** етапі практикант має:

- з'ясувати функції, мету, завдання практики;
- скласти індивідуальний план проходження практики;
- ознайомитися з організаційною, навчально-методичною та науковою роботою кафедри, нормативно-правовою базою, що регламентує організацію освітнього процесу в Академії;
- відвідати заняття керівника практики, провідних викладачів кафедри і закладу вищої освіти.

4.3.2. На **основному** етапі практики практикант має :

- ознайомитись і взяти участь у навчально-методичній роботі кафедри;
- укласти розгорнуті план-конспекти занять, обговорити їх з керівником практики від кафедри;
- підготувати необхідні методичні та дидактичні матеріали, технології для проведення занять;
- провести на належному науково-методичному рівні заняття згідно індивідуального плану;
- організувати та провести для студентів захід/вебінар виховного (позааудиторного, профорієнтаційного) спрямування;
- взяти участь у засіданнях кафедри, наукових семінарах (конференціях).

4.3.3. На **рефлексивно-підсумковому** етапі практикант має:

- підготувати звітні матеріали щодо проходження практики і надати керівнику практики з метою перевірки та оцінювання;
- захистити результати практики у встановленому порядку.

4.4. Базою проходження практики є КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради». Організатором та базою проходження практики є кафедра, за якою закріплений здобувач. Можливе проходження науково-викладацької практики на базі інших закладів вищої освіти за умови наявності відповідних договорів.

4.5. Для здобувачів, зарахованих з посад науково-педагогічних працівників, які мають педагогічний стаж, або які поєднують навчання з науково-педагогічною діяльністю, практика рішенням кафедри може бути скорочена або перезарахована (за умови надання позитивної характеристики з місця роботи).

4.6. Загальне керівництво науково-викладацькою практикою здобувача покладено на завідувача кафедри, за якою закріплений здобувач.

4.7. Відділ освітньо-наукової підготовки узгоджує організаційні питання проведення практики з кафедрами, готує наказ про проведення науково-викладацької практики здобувачів.

4.8. Безпосереднє керівництво науково-викладацькою практикою, науково-методичне консультування та контроль за проходженням практики здобувача здійснює науковий керівник здобувача ступеня доктора філософії, який:

- добирає тематику занять та академічні групи для проведення науково-викладацької практики;
- надає методичну допомогу у плануванні та організації навчальної взаємодії;
- відвідує, аналізує та оцінює проведення навчальних та позааудиторних занять здобувача;
- контролює роботу здобувача, відвідування занять та інші види його роботи зі студентами, здійснює заходи щодо усунення недоліків у організації практики;
- оцінює роботу здобувача і готує відгук про його навчально-методичну роботу під час проходження практики.

5. Форми та методи контролю. Підведення підсумків практики

5.1. До захисту практики здобувачем подаються наступні документи:

1. Індивідуальний план проходження науково-викладацької практики.
2. Звіт про проходження науково-викладацької практики.
3. Характеристика, підписана керівниками практики, завірена печаткою бази практики.
4. Портфоліо з матеріалами щодо виконання всіх завдань практики (у паперовому вигляді):

- Розроблені плани-конспекти залікових занять (не менше двох лекцій, двох практичних занять).
- Підготовлені дидактичні матеріали, наочні засоби навчання (презентації), матеріали, що ілюструють використання інформаційно-комунікаційних, інтерактивних та інших сучасних технологій під час проведення занять (кількість, назва, теми).
- Психолого-педагогічний аналіз відвіданої лекції/практичного заняття.

- План-конспект позааудиторного заходу/вебінару для здобувачів вищої освіти.

5.2. Документація подається керівнику практики в строки згідно з графіком практики.

5.3. До захисту практики допускаються здобувачі вищої освіти, які у повному обсязі виконали індивідуальний план практики і надали пакет документів, передбачених програмою.

5.4. Здобувачі вищої освіти, які не виконали індивідуальний план проходження практики, до її захисту не допускаються.

5.5. Результати практики та її захист оцінюються на підставі наданих звітних документів, а також висновків, які відображені у відгуку-характеристиці керівника практики.

5.6. Підсумковий контроль з науково-викладацької практики відбувається у формі диференційованого заліку. При визначенні підсумкової оцінки враховуються результати оцінювання з усіх видів робіт (навчальної, методичної, наукової, організаційної), передбачених програмою практики. Оцінювання діяльності здобувача-практиканта здійснюється згідно Положення про порядок проведення практики здобувачів вищої освіти у Комунальному закладі вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради», Положення про організацію і проведення контролю результатів навчання здобувачів вищої освіти Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради».

5.7. **Критерії оцінювання** діяльності здобувачів вищої освіти під час практики.

90 – 100 балів – А («відмінно») ставиться в тому випадку, коли: робота за програмою практики здійснена практикантом на високому рівні; практикант проявив себе як організований, сумлінний, творчий під час виконання різних видів роботи, знає і вміє застосовувати у практичній діяльності сучасні технології і нові інформаційні засоби; здав у визначений термін документацію, оформлену на високому рівні.

82 – 89 балів – В («добре») ставиться в тому випадку, коли робота за програмою практики здобувачем вищої освіти проведена на достатньому рівні; були допущені незначні помилки у період проходження практики, але були самостійно виправлені; практикант не допускав недисциплінованості, байдужості, шаблонності на всіх ділянках роботи; подав у визначений термін правильно оформлену документацію.

75 – 81 балів – С («добре») ставиться в тому випадку, коли робота за програмою практики проведена на достатньому рівні; практикант допускав незначні помилки при виконанні завдань практики, проте не завжди міг самостійно їх виправити або пояснити у процесі аналізу; у ході практики був дисциплінованим, виконавчим, самостійним, критичним на всіх ділянках роботи; подав вчасно документацію, у яку можуть бути внесені незначні доповнення і виправлення за вказівкою керівника практики.

69 – 74 балів – D («задовільно») ставиться в тому випадку, коли робота

за програмою практики проведена на задовільному рівні; здобувач вищої освіти проявив себе як організований, дисциплінований, але недостатньо самостійний та ініціативний; загальна характеристика діяльності практиканта у період проходження практики одержала позитивні відгуки; із невеликим запізнення подав документацію.

60 – 68 балів – Е («задовільно») ставиться здобувачу вищої освіти в тому випадку, коли робота проведена на задовільному рівні; проявив себе як недостатньо організований і дисциплінований, безініціативний; загальна характеристика діяльності на базі практики практиканта з боку керівників практики – «задовільна»; подав невчасно документацію, яка потребує доповнень і виправлень.

35 – 59 балів – Fx («незадовільно»). Відсутня систематичність у роботі практиканта. Роботу, передбачену програмою з практики, виконав на низькому професійному рівні, допускав помилки, пов'язані зі знанням теоретичного матеріалу та виконанням практичних завдань. Отримав негативний відгук про роботу чи незадовільну оцінку при складанні заліку за практику, але за певних умов може повторно пройти практику і отримати позитивну оцінку. Подав документацію з великим запізненням, допустив значні помилки в її оформленні.

0 – 34 балів – F («незадовільно»). Практикант не виконав програми практики і отримав незадовільну оцінку при складанні заліку за практику.

5.8. При оцінюванні діяльності практиканта також ураховується наступне:

5.8.1. Рівень науково-методичної діяльності:

- рівень фахових знань;
- знання теоретичних основ методики викладання, планування освітнього процесу, обліку та контролю результатів навчання студентів у закладі вищої освіти;
- обґрунтованість планування видів навчальних занять: усвідомлення освітніх цілей і завдань; доцільність змісту, форм і методів роботи зі студентами; творча інтерпретація інноваційних педагогічних технологій;
- оформлення методичних розробок занять відповідно до дидактичних вимог;
- уміння цілеспрямовано спостерігати та аналізувати різні форми освітньої взаємодії зі студентами;
- активність, ґрунтовність самоаналізу та аналізу роботи колег.

5.8.2. Рівень сформованості професійно-педагогічних умінь і якості викладацької діяльності здобувача-практиканта:

- відповідність лекційних, практичних, індивідуальних занять сучасним вимогам;
- володіння методикою організації та проведення різних видів діяльності зі студентами;

- ефективність застосування та творча інтерпретація інноваційних педагогічних технологій.

6. Методичне забезпечення

6.1. Функцію методичного забезпечення виконує робоча програма науково-викладацької практики.

6.2. Основну функцію науково-методичного забезпечення науково-викладацької практики виконують навчально-методичні комплекси відповідних дисциплін.

6.2. З метою належного проведення науково-викладацької практики здобувачі можуть використовувати для ознайомлення методичні матеріали викладачів кафедри як у паперовому, так і електронному вигляді.

7. Рекомендовані джерела

Законодавчі і нормативні документи

1. Положення про організацію і проведення контролю результатів навчання здобувачів вищої освіти у Комунальному закладі вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради». https://static.klasnaocinka.com.ua/uploads/editor/9324/732394/sitepage_18/files/po1_pro_kontrol_rezult_navch.pdf

2. Положення про організацію освітнього процесу у Комунальному закладі вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (для здобувачів вищої освіти). https://static.klasnaocinka.com.ua/uploads/editor/9324/732394/sitepage_18/files/z_m_pol_org_osv_pr.pdf

3. Положення про порядок проведення практики здобувачів вищої освіти у Комунальному закладі вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради». https://static.klasnaocinka.com.ua/uploads/editor/9324/732394/sitepage_18/files/po1_pro_proved_praktyky.pdf

4. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 №1556-18. - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

5. Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах): Постанова Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. № 261.

6. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

Навчально-методичні видання

1. Біляковська О.О. Дидактика вищої школи: навч. посібн. Львів:

ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 360 с.

2. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: підручник. Київ: ЦНЛ. 2018. 384 с.

3. Волкова Н.П. Інтерактивні технології навчання у вищій школі: навчально-методичний посібник. Дніпро: Університет ін. Альфреда Нобеля, 2018. 360 с.

4. Головенкін В.П. Педагогіка вищої школи. Підручник. Київ: КПП ім. Ігоря Сікорського, 2019. 290 с.

5. Зайченко І. В. Педагогіка і методика навчання у вищій школі: навч. посіб. Київ: Ліра-К, 2017. 456 с.

6. Зайченко І. В., Теслюк В. М., Каленський А. А. Основи педагогічної майстерності та етика викладача вищої школи: підручник. Київ: Видавництво Ліра-К, 2017. 484 с.

7. Каплінський В.В. Методика викладання у вищій школі: навч. посіб. Вінниця: ТОВ «Ніланд ЛТД», 2015. 224 с.

8. Основи педагогічних вимірювань: навч.-метод. посіб. / І.П. Анненкова, Н.В. Кузнєцова, Л.А. Раскола. Одеса. Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова. 2021. 210 с.

Подоляк Л.Г. Психологія вищої школи: підручник. Київ: Каравела, 2011. 360 с.

10. Подоляк Л.Г. Психологія вищої школи: практикум: навч. посібн. Київ: Каравела, 2008. 335 с.

11. Прищак М. Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі: курс лекцій. Вінниця, 2019. 150 с.

12. Сисоєва С.О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навч.-метод. посібн. НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. Київ: ВД «ЕКМО», 2011. 324 с.

13. Теорія та методика викладання фахових дисциплін у ЗВО: навчально-методичний посібник / Укладач І. В. Казанжи. Миколаїв: СПД Румянцева, 2018. 154 с.

8. Електронні інформаційні ресурси

1. Вища освіта. Інформаційно-аналітичний портал про вищу освіту в Україні та за кордоном [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://vnz.org.ua/>

2. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://dnrb.gov.ua/ua/>

3. Інститут вищої освіти НАПН України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ihed.org.ua/>

4. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ipood.com.ua/>

5. Міністерство освіти і науки України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua>.

6. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/>
7. Одеська національна наукова бібліотека [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://odnb.odessa.ua/>
8. Освітня платформа «Критичне мислення». Режим доступу: <https://www.criticalthinking.expert/>
9. Український громадський проєкт масових відкритих онлайн-курсів. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://prometheus.org.ua/>